

Pares i mestres*

Salvador Durany Pich

Sumari

I. La responsabilitat dels pares i guardadors

- Els pares perden sempre, o gairebé
- Qui és pare o tutor avui?
- Qui és avui fill?

II. La responsabilitat dels centres docents

En aquesta pàgina es tracta dels casos en què els pares o els mestres responen civilment pels danys que, respectivament, algun dels seus fills o alumnes menors d'edat causen a un tercer o a una altra persona. Els supòsits de responsabilitat per danys que hagi patit aquest menor s'analitzen a "nens i adolescents". Com veurem a la taula final, no són molts els plets d'aquestes característiques que s'han portat al Tribunal Suprem en els darrers tres anys i mig que abraça l'estudi (de gener de 1996 a juny de 1999): set sentències en total, quatre de pares i tres de mestres.

I

La responsabilitat dels pares i guardadors

El cas típic no pot ser més senzill: la víctima del dany causat per un nen reclama una indemnització als seus pares. En canvi, hi ha poques demandes interposades conjuntament contra el nen i els seus pares. I pràcticament cap només contra el nen.

- ***Els pares perden sempre, o gairebé***

Abans, els Tribunals responsabilitzaven els pares pels danys dels seus fills si la vigilància paterna havia estat insuficient: aplicaven així el criteri de la *culpa in vigilando*. **Avui els fan responsables pel fet de ser pares**. Dues raons recolzen el canvi en el fonament de la imputació:

- a) La primera, que té relació amb els causants del dany, apunta a què els fills menors d'edat tenen, avui dia, molta més llibertat d'actuació que en èpoques

---

* Traducció al català: Daniel Vallès i Albert Lamarca

anteriors. Si, aleshores, s'entén que l'increment d'autonomia del menor comporta més responsabilitat, no és fàcil qualificar de negligents les conductes dels pares. El cas resolt per la STS, 1ª, 28.7.1997 il·lustra bé aquesta afirmació:

Un nen de cinc anys d'edat va morir atropellat per un ciclomotor conduït per un altre de dotze. El pare de la víctima va demandar als pares de l'autor, que eren propietaris del vehicle, així com a la companyia d'assegurances, una indemnització de 60.101 euros, que els va ser concedida en les instàncies i en cassació. Els intents del demandat de demostrar la seva diligència en la vigilància del seu fill van ser rebutjats pel Tribunal Suprem, el qual, a més, va afirmar que, com diu el primer fonament jurídic de la sentència, aquesta responsabilitat és "directa y cuasi objetiva".

- b) La segona raó, en canvi, està relacionada amb les víctimes: encara que els pares puguin haver-se comportat correctament, el cert és que algú ha patit un dany que, generalment, no té perquè suportar. Els fets enjudiciats per la STS, 1ª, 24.5.1996 i la STS, 1ª, 17.9.1998 expliquen aquesta asseveració:

A la primera sentència, el fill del demandat va disparar a tres joves durant una baralla i els va matar. L'arma, una pistola, pertanyia al seu pare, que la desava dins el seu cotxe i amagava el carregador en la roda de recanvi. Els pares dels tres nois morts van demandar l'altre menor i li van reclamar una indemnització l'import de la qual no consta en el text de la sentència. Encara que totes dues instàncies el van absoldre, el Tribunal Suprem cassà la sentència de l'Audiència i condemnà el demandat a indemnitzar cada demandant amb 30.050 euros. Per als magistrats, el fet que el fill hagués descobert l'amagatall del carregador demostrava "que las medidas adoptadas por el padre para impedir que (...) utilizara (el arma) fueron insuficientes, y en consecuencia constitutivas de negligencia" (FJ 2n).

A la segona, mentre dues famílies es trobaven en un bar, un nen, de vuit anys, va llançar una pedra amb un tirador que va anar a parar a l'ull esquerre del seu cosí, dos anys menor que ell, provocant-li lesions de gravetat. El seu pare va demandar el causant del dany i la companyia asseguradora de l'establiment. La sentència de l'Audiència Provincial va confirmar la decisió de Primera Instància, que havia condemnat solidàriament els demandats a pagar una indemnització, però va augmentar la quantitat a 8.488 euros per als pares i 64.333 euros per al menor. El Tribunal Suprem no acollí el recurs: el pare havia de respondre perquè el seu fill portava un "juguete susceptible de crear una situación de riesgo".

- ***Qui és pare o tutor avui?***

L'article 1.903 del Codi Civil estableix que són responsables els pares que, a més, exerceixen la guarda, així com els tutors *de iure*.

Malgrat això, s'han plantejat alguns problemes quan els **pares** no viuen junts (perquè estan separats -de fet o judicialment-, divorciats, o per haver-se declarat nul el matrimoni) i el seu fill causa danys mentre es troba amb el que no té atribuïda la guàrdia i custòdia. En algun d'aquest casos, el demandat ha al·legat que, com que

estava separat judicialment i no li corresponia la guarda del seu fill, tampoc no havia de respondre pels danys que el nen havia causat. Tanmateix, sempre els tribunals han rebutjat aquest argument i han fet respondre a qui en el moment de l'accident exercia de fet o hauria d'exercir el dret de guarda. La regla que regeix, per tant, és que **la guarda real preval sobre la guarda legal**.

El Codi Civil no recull expressament aquest criteri, que, en canvi, es troba en l'article 139.3 del *Codi de Família* de Catalunya del 1998. Així, i en el cas de pares que no viuen junts, estableix que "en tot cas, les obligacions de guarda han d'ésser exercides per aquell dels dos, pare o mare, que en cada moment tingui el menor amb ell, bé perquè hi tingui assignada de fet o de dret la residència habitual, bé perquè el menor s'hi trobi en companyia a conseqüència del règim de comunicació i de relació que s'hagi establert."

En un altre ordre de coses, els casos de **tutela** que han arribat als tribunals són, bàsicament, de menors sotmesos a la **guarda i tutela d'una administració pública**.

STS, 1ª, 14.12.1996: una noia de catorze anys d'edat va morir durant una activitat de natació organitzada per la institució responsable. Els pares, que havien estat privats de la guàrdia i custòdia de la noia per abandonament i mals tractaments, reclamaren 108.182 euros per dany moral a la Diputació Foral de Guipúscoa, que ostentava les funcions de guàrdia, custòdia i educació. Encara que en Primera Instància es va desestimar la demanda, la sentència de l'Audiència Provincial la va revocar i concedí a cada un dels progenitors 6.010 euros per danys morals. El Tribunal Suprem va confirmar la resolució.

• **Qui és avui fill?**

Els fills, pels actes nocius dels quals responen els pares són, d'entrada, els menors de divuit anys, és a dir, els **menors d'edat**. Pels majors, responen òbviament ells mateixos i només en responen els seus pares -i, si s'escau, com veurem, els seus tutors- si estan incapacitats. Tanmateix, un problema seriós es planteja en el cas dels fills **majors d'edat, incapaços naturalment o de fet, però que** (encara) **no han estat incapacitats**.

En aquest país, la major part de les persones incapaces no estan incapacitades. Si es tracta de menors d'edat no acostumen a donar-se massa problemes, ja que les funcions que correspondrien al tutor són exercides per qui exerceix la pàtria potestat del menor. Però, que passa amb els **danys causats pel major d'edat incapaç d'entendre i voler, però que no ha estat incapacitat judicialment?**

Es plantegen dos grups de supòsits: a) incapaços que conviuen habitualment amb la seva família, i b) incapaços que, encara que de vegades visquin en el domicili dels seus pares, no acostumen a estar sota el seu control. Només el primer grup resulta fàcilment assimilable a la varietat de casos de responsabilitat dels pares pels danys que causen els seus fills menors d'edat.

En el cas resolt per la STS, 1ª, 5.3.1997, el Tribunal Suprem va absoldre uns pares que vivien amb el seu fill, un malalt mental no incapacitat i major d'edat, de qualsevol responsabilitat civil derivada del seu comportament: havia disparat en mig del carrer a uns nens, tres dels quals van morir i el quart va ser ferit. L'agressor fou declarat exempt de responsabilitat criminal perquè patia una esquizofrènia paranoica. En el procés civil, els pares de les víctimes van reclamar als del causant i al psiquiatre de l'homicida una indemnització de 369.623 euros. Adduïen l'incompliment per part dels pares del deure legal d'incapacitar el seu fill major d'edat, i la negligència del psiquiatre per no haver ordenat l'ingrés del pacient en un centre psiquiàtric.

L'Audiència Provincial va absoldre els demandats, i el Tribunal Suprem confirmà la sentència: dels fets provats, digué, es dedueix que els pares no tenien la informació suficient i necessària per a incapacitar el fill i ingressar-lo en un centre psiquiàtric.

II

La responsabilitat dels centres docents

El 1990, el mestre era ja pràcticament l'únic funcionari públic o empleat privat que estava en primera línia de responsabilitat pels danys causats per escolars al seu càrrec: si es trobava en el primer cas, no estava subjecte a la legislació corresponent, que feia respondre subsidiàriament els funcionaris, tret que la seva conducta hagués estat greument negligent; i si es trobava en el segon supòsit, no estava sotmès a la regla general de la responsabilitat de l'empresari pels danys causats pels seus dependents, que situa l'empresari en primera línia de responsabilitat. El 1991, i a conseqüència de les pressions socials del sector, es reformà aquesta matèria i es van realinear els uns amb els altres.

La Llei 1/1991, de 7 de gener (BOE núm. 7, de 8 de gener) va modificar l'apartat 5è de l'article 1.903 del Codi Civil en els següents termes: "Las personas o entidades que sean titulares de un Centro docente de enseñanza no superior responderán por los daños y perjuicios que causen sus alumnos menores de edad durante los periodos de tiempo en que los mismos se hallen bajo el control o vigilancia del profesorado del Centro, desarrollando actividades escolares o extraescolares y complementarias".

Si el dany s'ha produït en un **centre públic**, la responsabilitat d'aquest es sol jutjar d'acord amb les regles de la responsabilitat patrimonial de l'Administració pel funcionament del servei públic de l'educació (articles 139 i següents de la Llei de Règim Jurídic de les Administracions Públiques i del Procediment Administratiu Comú (LRJAP-PAC), de 1992, en la seva versió reformada de 1999). El seu coneixement correspon a la jurisdicció contencioso-administrativa.

Si el dany s'esdevé en un **centre privat**, en canvi, l'aplicació de la normativa civil i la competència d'aquesta jurisdicció no ofereix cap problema.

D'altra banda, el comportament lesiu de l'alumne ha de produir-se dins de l'àrea d'influència del centre docent, que inclou els **llocs on es desenvolupen les activitats escolars, extraescolars o complementàries**: pot ser tant l'edifici i instal·lacions de la mateixa escola, com l'autobús escolar o el lloc visitat mentre es feia una sortida cultural.

Malgrat tot, els quatre casos analitzats en aquestes pàgines han tingut lloc dins el recinte de l'escola: dos, en una aula (STS, 1ª, 10.12.1996 i STS, 1ª, 10.3.1997) i, els altres dos, en el pati o lloc d'esbarjo (STS, 1ª, 29.12.1998 i STS, 1ª, 8.3.1999).

A més, el dany, de les conseqüències del qual es responsabilitza l'escola, haurà d'haver tingut lloc també durant (i, en principi, únicament) l'**horari escolar**. S'hi inclou el temps emprat en el transport, si és a càrrec de l'escola, així com els períodes dedicats a l'ensenyament en sentit estricte i els que es dediquen a l'esport, descans, alimentació i qualsevol altra mena d'activitat. També les activitats desenvolupades fora de l'horari escolar, però organitzades de manera directa i clara per l'escola.

La STS, 1ª, 29.12.1998 jutja un cas d'aquestes característiques, i expressa amb claredat el fonament que té per als tribunals la responsabilitat dels col·legis. Durant una festa de fi de curs en el Parvulari del Santíssim Sagrament, organitzada per l'Associació de Pares d'Alumnes (APA) amb l'autorització i col·laboració del col·legi, es va cremar un globus amb alcohol i la filla dels actors va patir cremades greus. Els seus pares van demandar el col·legi, la seva directora, l'APA i "Le Mans Seguros". El TS va revocar la sentència de l'Audiència i condemnà solidàriament tots els demandats llevat de la directora a pagar 60.102 euros als demandants i 120.202 euros a la menor, per danys morals. Per al Tribunal, l'obligació d'indemnitzar del col·legi es dona perquè el seu deure de control de l'alumnat abasta tant les hores lectives com el temps posterior en què encara exerceix la seva funció de guarda.

En realitat, aquest últim és el requisit més conflictiu per la dificultat que hi ha en la fixació dels seus límits: on acaba la responsabilitat dels pares i on comença la de l'escola, on acaba aquesta i on comença l'altra. Els tribunals tenen en compte aquest traspàs de funcions de vigilància sense solució de continuïtat. A la pràctica, els problemes apareixen en les **franges temporals frontereres**: abans de començar les classes, i una vegada acaben les classes. Existeixen dos criteris possibles per a fixar de manera més o menys objectiva el límit d'aquesta obligació: que els centres docents responguin *mentre duri l'horari escolar* del centre, o que responguin *mentre romanguin els alumnes dins les seves dependències*. Els tribunals tendeixen a optar per aquest segon criteri, i d'aquesta manera **amplien la responsabilitat enllà de la jornada escolar**, mantenint-la mentre els centre tingui les seves instal·lacions obertes.

En el cas de la STS, 1ª, 29.12.1998, el Tribunal Suprem reafirma aquesta doctrina amb claredat: l'obligació de guarda dels pares "renace desde el momento en que el Centro Escolar acaba la suya, que no ha de interpretarse de manera rígida (...), sino con la suficiente flexibilidad que cada caso demande" (FJ 2n). I ofereix tot seguit un criteri per a decidir fins on arriba aquesta flexibilitat: l'habitualitat. Així "[s]i es habitual en el Centro que los alumnos se queden en el patio de recreo un corto espacio de tiempo después de terminada la jornada lectiva antes de ser recogidos o trasladarse a sus domicilios, es obligado deducir que los padres cuentan con que hasta entonces están en el Centro y vigilados por su personal".

La STS, 1ª, 10.12.1996 (alumna de pàrvuls que va clavar l'agulla d'un passador en l'ull d'un altre alumne) no va canviar d'orientació: "desde el momento de la entrada en el centro hasta su salida del mismo al finalizar la jornada escolar, esas funciones de vigilancia se traspasan a los profesores y cuidadores del colegio".

Aquesta solució té un cost: les escoles treuen els accidents al carrer. Efectivament, els col·legis han hagut d'adoptar una política de portes tancades, per tal de no haver de respondre dels possibles danys que els seus alumnes causen o pateixen durant aquestes franges horàries frontereres. D'aquesta manera, els escolars han d'esperar al carrer fins l'inici de l'horari escolar o el transport de tornada cap a casa.

D'altra banda, els centres públics estan sotmesos a un criteri de **responsabilitat objectiva**, derivada de la regulació per la que es regeixen, que són les regles de la responsabilitat patrimonial de l'Administració recollides en els articles 139 i següents de la Llei de Règim Jurídic de les Administracions Públiques i del Procediment Administratiu Comú, de 1992, en la seva versió reformada de 1999. A la pràctica, això implica que causació de danys és el mateix que responsabilitat. Als centres privats se'ls aplica un estàndard de **responsabilitat per culpa** amb una inversió legal de la càrrega de la prova. Aquí, la negligència juga un paper rellevant, ja que el dany més negligent equival a responsabilitat. I encara que, lògicament, l'element subjectiu depèn de moltes variables, en aquests casos els jutges acostumen a tenir en compte tant l'**edat** dels alumnes com el seu **nombre**.

a) Edat:

- STS, 1ª, 10.12.1996: es va condemnar a indemnitzar al col·legi per permetre a una nena de quatre anys a portar un passador dins l'escola, que va acabar clavant a l'ull d'un altre menor;
- STS, 1ª, 8.3.1999: el col·legi fou exonerat de responsabilitat perquè la lesió de l'alumne de deu anys es va produir durant el transcurs d'un joc normal en nois d'aquella edat;

b) Nombre:

- STS, 3ª, 26.9.1998: un nen de set anys va morir quan va caure d'una barana a la qual s'havia enfilat a la sortida de classe. Segons el Tribunal, els col·legis han de prendre les mesures necessàries per tal de fer-les impracticables als alumnes, cosa que és "más exigible cuando el numero se intensifica y casi se hace masivo".

Encara que els tribunals han tendit a objectivar aquesta responsabilitat, de manera semblant al que passa en seu de responsabilitat civil de pares, i mitjançant els expedients d'elevat el nivell de diligència o de no admetre fàcilment proves de diligència, en realitat no han arribat a aplicar un criteri rotund de responsabilitat objectiva.

De fet, dues de les tres sentències sobre responsabilitat civil dels centres docents pels danys que els seus alumnes causen a uns altres, dictades en el període de temps que comprèn aquest estudi (1996 a juny de 1999), han desestimat la demanda contra el centre docent, argumentant la imprevisibilitat del comportament del menor causant del dany. En la primera (STS, 1ª, 10.3.1997), el menor va buidar l'ull a una companya amb un llapis durant una classe de dibuix. En la segona (STS, 1ª, 8.3.1999), un nen de deu anys va caure a terra i es va lesionar mentre jugava amb els seus companys a l'hora del pati.

En darrer terme, els principals **danys** que són objecte de reclamacions contra centres docents són els **corporals**. Hi destaquen les **lesions oculars** (STS, 1ª, 10.12.1996, agulla d'un passador; STS, 1ª, 10.3.1997, llapis).

- *Sentències de la Sala Primera del Tribunal Suprem sobre responsabilitat civil dels pares*

Data	RAJ	Magistrat ponent	Parts
24.5.1996	3915	Jesús Marina Martínez-Pardo	Antonio M. i d'altres c. Luis R.
5.3.1997	1650	Antonio Gullón Ballesteros	Francisco V., Manuel M., Antonio R., Joaquín B. c. Juan Ignacio R., Ana María C. i José V.
28.7.1997	5810	Xavier O'Callaghan Muñoz	José S. c. Diego G., Francisca H. i "La Unión y el Fénix Español"
17.9.98	6544	Alfonso Barcalá Trillo-Figueroa	José Luis C. c. Miguel Angel C. i "Aurora Polar, SA"

- *Sentències de la Sala Primera del Tribunal Suprem sobre responsabilitat civil dels centres docents*

Data	RAJ	Magistrat ponent	Parts
10.12.1996	8975	Pedro González Poveda	Juan Antonio B. y Mª Carmen J. c. Colegio Juana de Arco, S.L. i Aurelia G.
10.3.1997	2483	Alfonso Barcalá Trillo-Figueroa	José Luis R. c. Ismael I. i Colegio Nebrija
8.3.1999	2249	Francisco Morales Morales	Miguel Angel C.R. i Rosario P.A. c. Mapfre Seguros, S.A.

- *Llistat d'altres sentències del Tribunal Suprem sobre responsabilitat civil citades en aquestes pàgines*

Sala i data	RAJ	Magistrat ponent	Parts
1 ^a , 14.12.1996	8970	Eduardo Fernández-Cid de Termes	José H. i Elena G. c. Juan A, i Diputació Foral de Guipúscoa
1 ^a , 29.12.1998	9980	Xavier O'Callaghan Muñoz	Francisco T.P. i Carmen G.M. c. Religiosas Misioneras del Santísimo Sacramento y María Inmaculada, Asociación de Padres de Alumnos, i Le Mans Seguros España, S.A.
3 ^a , 26.9.1998	6836	Fco. José Hernando Santiago	Emilia F. c. Conselleria d'Educació, Cultura i Esports del Govern Autonòmic de Canàries